

Karácsonyi Zsolt

AKI SÍR, NEM REPÜLHET

REGÉNYRÉSZLET

1. A törpe

Először szőrös bokáit éri a fény, aztán a reumás csuklók, a kopaszodó fej is előbukkan, végül a híres, sárgászöld szakáll. A fűzfa odvának bejárata mellett máris ott a Bederta-mocsár. A törpe erőt gyűjt, távoli neszeket hall, láthatatlan mozdulatok hullámzását figyeli az egyre szárazabb és fénylőbb levegőben. Fél napi járásra, a Bederta-rét közelében nagyobb tüzet rakott valaki éjszaka. Egy egész csapat. Az oláh vagy a rác rablók lehettek. A törpe csomót köt a szakállára, ne érjen a párás füvekig, és három gyors ugrással a mocsár pereménél terem. Megragadja a kötelet, és a nádasba húzza ladikját. Nem nagyobb, mint egy bölcső vagy egy kenyérdagasztó-teknő. Sötétzöld. Ez Pityók kedvenc színe. Jól illik egy mocsári manóhoz.

Ha nagy ritkán emberek közé megy, elvárja, hogy törpeként kezeljék. Az átlagtörpénél legalább fél fejjel alacsonyabb, a manók közül még kimagaslik. A sorsát persze tudja. De nem mesél róla senkinek. Három szitakötő táncol körülötte, de ő meg sem szólal. Mormog, imádkozik, várja az angyalt, aki üzenetet hoz, elmondja a hírt, hogy Pityók, a törpe megmenekül a további szenvedésektől. A hosszú és keserves élet után békés, nyugodt halál fogadja magába.

A vadkacsák is ébrednek. Pityók rozsdás jatagánt húz elő a fűzfa gyökerei alól, és vagdosni kezdi bozontos szakállát. Először a felső, mohával benőtt réteget távolítja el, kirántja a ganajtúróbogár tetemét, és az égre pillant. Legalább húsz éve nem fordult elő, hogy átaludta volna a tavaszt. Egy hete ébredt fel, de június közepén jár az idő. Márpedig a Szentivánéji mulatság nem kezdődhet el nélküle.

November elején aludhatott el. A bogár is. Hosszú éjszaka. Néha megrezzent a nagyobb viharok idején, de a hófúvásokra már nem emlékezett. Talán én is megöregszem egy napon, de elhessegette az ábrándot magától. Tűzszerzámot kotort elő, mellényzsebébe csúsztatta. A Bederta-mocsár

közepén nem vehette észre senki. Mégis, valami homályos előérzettől vezetve, halogatta a reggeli pipázást.

Éjszaka vörös hold, reggel csupa bánat. Hangosan mondta. A szavak mögött bugyborékkolt a hangszálak tespedtsége. Undorodott a szavaktól. A beszédet márpedig meg kell tartani. Várja a mocsári emberek faluja.

– Ide figyelj, Sárgazöld Pityók! Nincsen nekem pénzem, de a tied sem kell. Napszállatkor gyere, énekelj és táncolj. Borod is lesz, enni is kapsz. De ha nem, én rád gyűjtöm a nádist!

Értett a szóból a törpe. A vajda jó ember, gonosz ember. Tudja, amit tud. Hogy Pityóknak nincsen kincse. Földbe ásott manókoronája. De Pityók már nem szalad úgy, mint régen. Ősszel róka támadta meg. Alig tudta elzavarni. Azóta vigyáz. Fél órán át is szimatolgat, mielőtt elindul. Gyalog csak ritkán, inkább a ladikkal. Most is azzal menne. Ha. Gyanakszik, figyel, és meghallja a szekerek lassú nyikorgását a mocsár és a Bederta rét közötti ösvényen, a régi hadiúton. A török nem használta sokáig. Övék volt a vidék. És most? Néhány évvel ezelőtt apadni kezdett a mocsár. Valami mérő népesség folyókat terelt Temesvár előtt. Új utakon járnak a rácok. A medvék visszaszomfordáltak a hegyekbe. Csak a szúnyogok hadserege állt ellen a támadásnak, de a megcsapolt mocsarakban már a malária sem a régi.

Ladikon egy nap. Gyalog három. De a ladikkal könnyen észrevesznek. Mégis elindult. Hosszú, göcsörtös bottal lökte előre magát. Csak déltájban pihent meg a török alagútnál. Jókora pontyot fogott. Csak a felét sütötte meg.

A másik fele Rovin Jankóé. A 170. születésnapján egyen valami rendes halat legalább. A közeli hídon akkor haladt át az első nyikorgó szekér.

Órákon át ült mozdulatlanul, amíg észre nem vette a ladikja mellé felsorakozó három vízihullát. Egyetlen, hatalmas lendülettel lökte ki magát a napvilágra. A hirtelen rátörő félelem segített. Még napszállta előtt a mocsári emberekhez ért. Csak Rovin Jankó várt rá.

Megjöttél. Jankó lassan lengette a kalapját. Elszaladtak a tündérek után. Tündérek. Egész sereg.

A törpe észrevette, hogy nem hallja a szekerek nyikorgását. Nem erre jönnek. Tüzet rakott. A vajda odújából előgurította a hordót. Jankó az üstöt kereste elő. Jósolj, Pityók. Semmi kedve. Mégis. Jó kétszáz éve hallott utoljára tündérekről, még a csata előtt. Milyen csata? Mohács. Nem éltem én még akkor. Öreg vagy, Pityók. Te sem vagy mai csirke.

Végigjárta az ösvényeket a falu körül. Sehol senki. Vissza. Leült a vajda asztala alá. Aludt reggelig. A vajda hangja riasztotta fel.

A méltóságteljes mozdulatok ezúttal elmaradnak. Igyekszik talpra állni, de nem megy. Apró, alig látható lények ezrei veszik körül. Nem jövünk vissza többé. Ezt mondják. Ha jól érti a szárnyuhogás dallamát. Főlemelkednek, és tényleg nem térnek vissza. Csak a lábaiban enged fel a zsibbadás.

Mi is megyünk. A vajdára néz, és nem érti. Nem bírunk a fegyencekkel. Mocsár már nincs, csak Hildebrand és a többiek. A törpe felugrik, a bográcstól is felborítja. Nem szól rá senki. Indulnak. De a törpe marad. Pipára gyűjt. Tisztogatja. Megtömi. Kínlódva pöfékel, és Caroberto udvarára gondol. Köhög. Már a dohány sem a régi. A török alagúthoz irányítja a ladikját. Elindul befelé.

*

Az Úr 1768. esztendejében Johann Wilhelm von Hildebrand közigazgatási tanácsos le-fel járkal a tanácsteremben. Esz Temeswar, esz a porfészek. Esz téged a fene, morog az ajtonálló, de Hildebrand nem hallja. Minek küldtek a nyakamra háromezer fegyencet? Fulladna a mocsárba mind! De azok nem fulladnak. Dsidásokat küldenek a garázdálkodókra, hiába. Hildebrand nem bírja tovább. Levelet ír. Még egy levelet ír. Bécs messze van. Három hét is eltelik a várakozással. Nézi a csatornán leúszó hajókat. Az egyik hajó oldalától csónak indul a part felé, nem ül benne senki. A hajóról kampós végű köteleket dobálnak utána. Hiába. Hátat fordít a csatornának, és elindul a Dóm felé. Néha komoran visszabíccent. A Basakútnál megáll egy pillanatra, de nem iszik a vízből. Vinné el a pestis az egészet! Mégse. Meggondolja magát. Inkább a kolera. Meglátjuk. A bécsi ügynitzőt várja, ha a máramarosi sóbányákat annyira rendbe szedte, tegyen itt is rendet.

Wolfgang von Kempelen észrevétlenül halad át a városon. Kinyitja a tanácsterem ajtaját. Hildebrand ránéz és nevet. Nem tudja abbahagyni. Tisztelt kolléga, ugye maga olyan furcsa gépeket is csinál? Kempelen az ajtonállót figyeli. Ő velem jön. Térkép? Az ajtonálló vigyázzba vágja magát. Szalutál. A nevét Kempelen azonnal elfelejti.

Átfésülteti a nádasokat. Egy romos pince bejáratánál különös neszekre lesz figyelmes. Odacsap a kardjával. Keserves visítás a válasz. Mert az ember semmiben sem különbözik a disznóktól. Sárban él, mert sárból vétetett. Rájön, hogy mocsári manóra bukkant, elnézi sárgászöld szakállát, és kalitkába zárja. Fél Temesvár összesereglik a látványosságra. A szakállas alakot pincébe záratja, és a szokásos interogatóriumnak veti alá. Azt hazudja, hogy Károly Róbert íródeákja volt. Második napon megszökik a börtönből. Cel-

lájában egy addig ismeretlen rejtekút bejáratára bukkannak az örök. Éjszaka zajt hall a dolgozószobából. A mocsári manó íróasztalánál ül, és a tervrajzokat rakosgatja. Herr Kempelen. Úgy látom, nem akar működni a sakkozó-masina, nézze csak.

Herr Kempelen megőrült, írja Hildebrand Bécsnek. Két hete ki se mozdul a szobájából, és magában beszél. Herr Kempelen két hét után frissen és kipihenten lép ki szobájából. Őrületesnek semmi nyoma. Egy hét alatt mindent elintéz. Sürgősen Bécsbe hívják. Hildebrand szabadkózik. Minden jel arra mutatott. Kérlek alássan, a Bederta-mocsarat ne szárítsátok ki semmiképp. Ott mocsári manók tanyáznak. Mélyen a szemébe néz, és Hildebrandra kacsint. A közigazgatási tanácsos nem mer ellenkezni. Hiába tiltakoznak a hatzfeldi svábok, a mellettük bűzölgő mocsár még húsz évig teljesen érintetlen marad.

2. Karcser

Minden egyszerre kezdődött. Anyám, apám, a templom, a város. Velem együtt kezdődtek ők is. Ha karomat kitárom, nem a karcser falához érek, nem a rácsok rozsdájára látok, de az örök életet nézem, színről színre és percről percre és időről időre. Nem érdekel, ki mit gondol, de boldog akarok lenni, ha árván is, ha lelenházban is, de igenis boldog leszek, és feltalálom a boldogsággépet, vagy mást, valami egészen mást.

Ebben a városban akarok élni, még akkor is, ha az apám csak átutazott, és az anyám is csak meghalni jött ide. Anyám kétségtelenül itt született meg, és szép asszony volt, mondják az irgalmas nővérek is. Mert ők temették el.

Minden reggel imádkozom az anyám lelki üdvéért, az apám lelki üdvéért és a városért, amelyben élek, mert ha megmarad a város, megmarad az intézet, és megmaradok benne én is. Ha nem maradok benne, egész biztosan nem maradok meg, mert úgy járt a Tóth Zsiga is, hogy kiszökött és vonatra szállt, és az indóháznál látták utoljára élve. Elkapta Fekete János vagy valami kései leszármazottja, és háromszor mártotta a szívébe a kést, most ott nyugszik a temetőben. Ha nyugtot talált egyáltalán, mert nem is gyónhatott meg szegény.

Tóth Zsiga talán megnyugvást lelt a halálban, de én nem nyughatom, mert még a nevemet sem az anyám adta, még az se biztos, hogy magyar vagyok, rác vagy francia, mert szőke hajam van, de barnás a bőröm, mert Becsei Helmuthnak hívnak, de éppen annyira lehetnék Lovrini László vagy Zsombolyai Zsigmond.

Naponta elmondom magamban, hogy nagy dolgokra leszek képes, csak türelem, mert akkor még a csitói kastélyba is beengednek. Ha nagy úr lesz belőlem. Mert megtanultam, hogy a királyok között is hány árvagyerek volt, meg Hunyadi Jánosnak sem biztos az apja, aztán csak lovag lett, és kormányzóságig vitte. Ha a harang megszólal, az ő magányosságáról is szól az, meg az én magányosságomról, ahogy itt ülök a karcserben.

Hiába, hogy Tóth Zsiga meghalt, mégiscsak ki akartam szökni, de nem az intézetből, nem a pedellus vagy az igazgató úr miatt vagy a pálcák miatt vagy ki tudja, miért, hogy nem bírom a krétaport, mert köhögök tőle, de én vagyok a legalacsonyabb, és mindig én kell letöröljem a táblát. Nem azért.

A világból akartam kiszökni, még Amerikán is túlra, pedig odáig csak hatalmas hajókkal lehet eljutni, ha az ember nem növeszt szárnyakat, és úgy repül át az óceán felett. A világból akartam kiszökni, és gyónáskor Ervin atya, azt mondta, hogy van bajunk éppen elég, mert kiűztünk a Paradicsomból, ne űzzem ki magam erről a planétáról, mert a Hold nem sajtból van, és biztosan éhen halnék.

Azt is mondja Ervin atya, hogy minden jól van, fő, hogy túléltek a háborút. Pedig az igazgató úrnak összerándul a szemöldöke, és azt mondja, hogy mindenről beszélhetünk, csak a háborúról meg a békekötésről ne. Mert ő akkor is elmondja, ha mindjárt a rác jegyzőhöz szaladunk is. Ő ezt úgyszem tūri sokáig, és ha kell, egy szál magában kiáltja ki a Bánáti Köztársaságot, csak ebben a fenenagy helyzetben ne kelljen élni tovább, s ha nem engedünk a negyvennyolcból, most ne engedjünk a tizennyolcból sem, mert ha mégis – ő olyan forradalmat csinál itt, a Rácország peremén, hogy még a belgrádi házak is beleremegnek. Pedig Belgrád messze van. Temesvárnál is messzebb, ahol kirándulni is voltunk egyszer, és felültünk az omnibuszra meg a villamosra is. De most olyan idők járnak, így mondta az igazgató úr, olyan idők járnak, hogy jobb ki se mondani Temesvár nevét, mert ki tudja.

Nem tudom, ki mit gondol, de nekem a háború tetszett, mert egyszer csak futni kellett egész a kastély kertjéig, onnan meg az indóházhoz és vissza az intézethez, közben meg láttam, hogy a Kossuth apánk szobra ledőlt, ott volt a porban darabokban.

Ervin atya azt mondja, tudjam meg, ha sváb vagyok, Kossuth nekem nem az apám. Akkor Jellasics az apám? Erre meg az atya rám szólt, ne mind kérdezősködjek annyit, mondjak el tíz Miatyánkot, és jöjjenek vissza egy hét múlva.

Mentem volna egy hét múlva, de az az egy hét pont ma van, én meg itt ülök a karcserben. Nincs rossz dolgom, még enni is adnak, holnap talán ki

is engednek, ha ígérem, nem futok többé. Ki tudja, mivé lettem volna, hogyha az igazgató úr nem csíp nyakon a Flórián-szobornál. Megígértem, de csak beraktak, pihenjem ki a nagy futást.

Ha kiengednek, talán majd járhatok a hatzfeldi Athletica Clubba, ott edzenek néhányan a felsőbb osztályokból. Ravcsics Ede, Trauner Géza, Kiss Gyuszi, meg a negyedik, akinek nem jegyeztem meg a nevét. De a négyszer százas váltóban második helyen végeztek a járási bajnokságban.

Szaladni szabad, megfutni soha, ez Kiss Gyuszi jelmondata, amit még a nagyapjától tanult. Kiss Gyuszi nagyapja nem is futamodott meg, mert a gránát szétverte a job lábát, félévig kínlódott, és meg is halt.

Kiss Gyuszi csak félárva, de mégis velünk lakik. Havonta egyszer jön el hozzá az anyja. Almát hoz és kalácsot. A kalács akkora, hogy jut nekünk, kicsiknek is.

A kicsik között persze én vagyok a legnagyobb, a nagyok között a legkisebb. Van bajom elég, én takarítom a latrinát, egy héten át én viszem le a pincébe a többiek cipőjét, én is tisztítom meg. Nagy bűnt követtem el, mert, aki szökni próbál, az önmagának árt csak. Elmagyarázta az igazgató úr nekem, hogy ne próbáljak megszökni, bírjam még ki egy évig, aztán úgymint jön a feketeleves. Nem értettem, aztán a pedellus magyarázta el, hogy tizennégy éves koromra szélnek eresztenek, és mehetnek a szemem világába.

Apám biztosan elesett a háborúban, különben értem jönne. Mikor az egész véget ért, sok gyerekért eljött az apja, a nagyanyja, volt olyan, akinek még az anyja is megkerült. Álltak az intézet előtti ösvényen, és sírtak, de én nem sírtam, mert már akkor sem tudtam sírni, amikor idekerültem, és azt sem tudom egészen pontosan, hogy is kerültem ide, mert hatéves kora előtt senkit sem vesznek fel az árvaházba. Azt mondják, valami idős hölgy vitt el egy pesti kisdédóvóhelyre, de én arra már nem emlékszem, csak a vonat füstjére és a tömegre a hatzfeldi állomás előtt, mert véget ért a háború, és a frontról velem együtt a katonák is visszatértek.

Ilka néni, a szakácsnő azt mondja, hogy csak a szép dolgokra szabad emlékezni, én meg nem emlékszem semmire, gondolom, éppen ezért, mert biztosan szörnyű dolgok történtek velem, de a felejtés legalább annyira iszonytató. Csak annyit tudok, hogy nem szeretem látni a vért, nem ájulok el, nem leszek rosszul, csak érzem, hogy mindkét szemgolyóm elindul hátrafelé, mintha el akarnának bújni a fejemben, és akkor egészen lassan hátrébb lépek, megnyugszom. Néha olyan gyorsan zajlik le minden, hogy észre sem veszik a körülöttem állók. Jobb is, mert egy időben véres kendőket raktak az ágyamra, meg döglött patkányt a cipőmbé, de én nem sírtam. Tud-

tam, hogy a nagyok se sírnak, csak ütnek. Nem sírtam, de akkor még nem mertem ütni.

Nem akarok a szemem világába menni, csak elegendem van a karcerból is, alig várom, hogy kiengedjenek, furcsa álmaim vannak megint. Azt álmodom, hogy alagútban járok, és hirtelen fény csap a szemembe egy hatalmas kohóból, akkora, mint egy tűzhányó, és törpék, koboldok sűrögnek-forognak körülötte. A törpék észrevesznek és befognak, hogy mozgassam a hatalmas fűjtatót. Arra ébredek, hogy ömlik rólam a veríték. Máskor az alagút falán apró csillagok fénylenek, egy hosszú asztalhoz érek, nem ül mellette senki. Az asztalon hatalmas sült hússzeletek, vadul enni kezdek, és a szék összeomlik alattam.

Elmeséltem a pedellusnak, de azt mondta, ne meséljek ilyeneket, mert átvisznek a szomszédba. A szomszédban van a bolondokháza, néha sikoltásokat hallani onnan. Azt mondják, hogy a lelkük után sikoltoznak a bolondok, de a lelkük nem akar visszatérni, csak száll egyre magasabbra, mint egy léggömb, amíg a hegyes csillagok ki nem lyukasztják őket.

Féltem a lelkemet. Meg kell tanulnom repülni. Hogy ha a lelkem elszáll, könnyedén utolérjem.

Amitől igazán rettegek, belül van. Attól félek, hogy ami belül van, véglegesen kívültre kerül. Másról nem. Még Ravcsics Edétől sem. Két akkora pofont adott. A tintásüveg miatt. Világosbarna nadrágján hosszú, vékony sötétzöld csíkban csorgott lefelé a tinta. Nézte a nadrágot, ülve, mozdulatlanul. Szilencium is volt. Hirtelen jött, jobbról is egy, balról is egy. A felügyelő kivárt. Ravcsics Ede is visszaült a helyére.

Három nap a karczerben hosszú idő, Zsiga bácsi vigyáz a rács másik oldalán. Muszáj neki, mert olyan is van, aki nem bírja a karcert. Nyugodtan ül, aztán hirtelen a rácsoknak ugrik, harapja a karját, habzik a szája, az egész teste remeg. Olyan is van, aki ordít, mint a fába szorult féreg, mert ide, a karczerbe alig süt be a nap, csak tornaóra idején látom elszaladni a többiek lábait, amikor megkerülik az intézet hátsó oldalát.

Az egyik sarokban egészen vékony csíkban folyik végig a víz a falon. Nyirkos a levegő, a vastag takaróba burkolózom, csak a Bibliát hozhattam magammal, abban olvasom, hogy a mélységből is fel lehet kiáltani a magasba. Mégsem kiáltok, csak halkán imádkozom, Zsiga bácsi már erre is fűlenni kezd. Valami baj van, fiacskám? Semmi, Zsiga bácsi, csak. Imádkozni szabad. Elhallgat, és meg sem szólal egészen estig, csak pipázik, behozza az ebédet, a vacsorát, közben csak néz maga elé, ki tudja, mit lát.

Én csak azt látom, hogy lement a nap, és holnap majd kiengednek, előtte megkérdezik, mert mindenkitől megkérdezik, megjavultam-e. Igen. Megjavultam. Három nap nekem épp elég volt, tudom én nagyon jól, mit kell csinálni, hogy kell viselkedni. A karcernél is rosszabb, ha nem kapsz enni.

Egy ideig még itt leszek; azt beszéli Trauner Géza – már elmúlt tizenégy, de még itt van –, az is lehet, hogy csak ősszel küldik el, mert valami történik a várossal.

Azt mondják, Hatzfeld átkerül egy másik országba. Már azt se nagyon értem, hogy is épültek meg a piramisok, de azt hiszem, hogy egy egész várost nem lehet csak úgy átrakni egy másik országba. Az igaz, hogy már vonatok is vannak, meg autók is, de az egészség akkor sem lehet. Mert mondjuk elszállítják a Flóriánt meg a katolikus templomot, de a többinek itt kell maradni. Az egyetlen megoldás, hogy egy hatalmas daruval emelik meg, hiszen csak néhány kilométerről van szó. A rácok nagyon akarják, arra kérik Istent, pöccintse el innen a várost mindenestől, csak a búzatermést hagyja itt. De abból idén biztosan nem lesz semmi. Az igazgató úr megint a köztársaságról beszél, és ez bátor dolog, mert a szerbeknek is van királyuk, meg a románoknak is.

A románok királya német, nem lehet könnyű dolga, talán azért lett a románok királya, mert hercegkorában nem akart megtanulni németül. Csak magyarul tudok beszélni, svábul már dadogok. Ha német szavakat akarok mondani, valami apró tollpelyhek kezdenek le-fel járkálni a torkomban, talán azért, mert a német az angyalok nyelve, az énekeket mindig németül énekeljük az árvaház melletti kápolnában. És énekelni tudok, de beszéd közben a tollak a torkomon akadnak.

Elmesélem Zsiga bácsinak a tollas dolgot. Labanc lett ebből is. Azt mondja. Még szerencse, hogy holnap kiengednek, kölyök.

Hozza a vacsorát, odakint zuhog az eső. Nagy kiáltozásra ébredek. Zsiga bácsi a kulcsokat rázogatja éppen. Ömlik a víz a folyosón. Szent Flórián, segíts! Térdig áll a vízben. Kinyitja a zárat. Húzd fel gyorsan. Két hosszú szárú csizma. Kocsisokon láttam ilyet. A folyosó egyik falán hatalmas részátong, ömlik be rajta a víz. Apró, keskeny, olajzöld ladik úszik a tetején. Nekicsapódik a karcer rácsainak. Egy törpe alszik benne, sárgászöld szakállal lecsüng a ladik pereméről. Szemhéja felpattan, mereven néz rám, és megragadja a csuklómat. Nem tudom lerázni, és vonyítani kezdek. Felébredek, és patakokban ömlik rólam a veríték. Még fél óra, fiatalúr, most már kár lenne begolyózni.